

Eglė Vileikienė

Delinkventų santykiai su policija ir artimiausia aplinka

Santrauka. *Analizuojant nepilnamečių delinkventinį elgesį ir jį įtakančius veiksnius atliekama nemažai kriminologinių, sociologinių ir psichologinių tyrimų, tačiau nepilnamečių delinkventų ir kriminalinės justicijos atstovų santykis Lietuvoje dar nepakankamai tyrinėtas. Šiame straipsnyje pateikiami rizikos grupės vaikų ir policijos pareigūnų sociologinio tyrimo rezultatai. Tyrimo metu buvo siekiama išsiaiškinti, kaip nepilnamečiai vertina policijos darbą, pareigūnus, su kuriais asmeniškai bendravo, bei kokie nepilnamečių delinkventų santykiai su tėvais, mokytojais ir bendraamžiais. Taip pat buvo domėtasi, kaip dažnai policijos pareigūnams tenka dirbti su nepilnamečiais, su kokiomis problemomis jie susiduria bei kaip policijos pareigūnai vertina nepilnamečių nusikaltimų kontrolę ir prevenciją. Straipsnyje sociologinio tyrimo duomenys analizuojami remiantis kriminologinėmis teorijomis, aiškinančiomis nepilnamečių delinkventinį elgesį ir jį įtakančius veiksnius (Edwino Sutherlando diferencinės asociacijos teorija, Davido Matza neutralizacijos ir dreifo teorijomis, Howardo Beckerio etikečių klįjavimo teorija ir Travis Hirschi socialinių ryšių teorija).*

Įvadas

Pastarąjį dešimtmetį Lietuvoje vis dažniau atkreipiamas dėmesys į nepilnamečius delinkventus, jų daromus pažeidimus ir nusikaltimus. Šios temos analizės noriai imasi žiniasklaida, politikai, valstybinės institucijos, nevyriausybinių organizacijų. Lietuvoje nepilnamečių nusikaltimais, jų priežastimis dažniausiai domėjosi baudžiamosios teisės specialistai, kriminalinės justicijos institucijų atstovai, o pastaraisiais metais ši aktuali problema sulaukia vis didesnio sociologų dėmesio.

Analizuojant nepilnamečių delinkventinį elgesį, jį įtakančius veiksnius, per pastarąjį dešimtmetį Lietuvoje buvo atlikta keletas sociologinių, psichologinių ir kriminologinių tyrimų: 1998 m. autorės kartu su Svetlana Gečėniene atliktas laisvės atėmi-

mo bausmę atliekančių nepilnamečių sociologinis tyrimas, analizavęs nepilnamečių patirtį tardymo izoliatoriuje ir įkalinimo įstaigoje bei santykius su kriminalinės justicijos atstovais¹; 1999–2000 m. Aleksandro Dobrynino atlikti sociologiniai tyrimai, nagrinėjantys nepilnamečių kriminalinės justicijos įvaizdį žiniasklaidoje bei Lietuvos gyventojų požiūrį į nepilnamečių justicijos problemas²; 2000 m. Kauno nepilnamečių tardymo izoliatoriuje-auklėjimo darbų kolonijoje grupės psichologų ir vaikų psichiatrų atliktas nepilnamečių, padariusių sunkius nusikaltimus, tyrimas³; Aušros Gavėnaitės neformalių Lietuvos jaunimo grupių kokybinis tyrimas⁴ ir kt.

Kaip rodo dar 1998 metais atlikta laisvės at-

¹ Žr. Vileikienė, Eglė. 2000. „Kriminalinės justicijos poveikis nepilnamečių teisės pažeidėjų asmenybei“, *Sociologija. Mintis ir veiksmas*. (3-4): 82-97.

² Žr. Dobryninas, Aleksandras. 2000. *Nepilnamečių justicija Lietuvos žiniasklaidoje*. Vilnius: Lietuvos žmogaus teisių centras, ir Dobryninas, Aleksandras. 2001. *Virtuali nusikaltimų tikrovė*. Vilnius: Eurigmas.

³ Žr. Nepilnamečiai padarę sunkius nusikaltimus: psichologiniai ir socialiniai ypatumai. Vilnius: Lietuvos žmogaus teisių centras, 2000.

⁴ Žr. Gavėnaitė, Aušra. 2003. „Delinkvencijos raiška neformaliose jaunimo grupėse“. *Sociologija. Mintis ir veiksmas* (2): 103-118.

ėmimo bausmę atliekančių nepilnamečių apklausa⁵, vieni problemiškesni ir palikusių prasčiausia įspūdį iš visų kriminalinės justicijos atstovų buvo kontaktai su kriminalinės policijos pareigūnais. Net 64 proc. apklaustų nepilnamečių nurodė, kad kriminalinės policijos pareigūnai juos mušė, 48 proc., kad grasino, 50 proc. – rėkė. Tokie respondentų vertinimai paskatino giliau panagrinėti nepilnamečių delinkventų ir policijos pareigūnų santykius.

2002 metais buvo atliktas rizikos grupės vaikų⁶ ir policijos pareigūnų⁷ sociologinis tyrimas. Šio tyrimo tikslas – išanalizuoti nepilnamečių delinkventų ir su jais dirbančių policijos pareigūnų tarpusavio santykius bei ištirti nepilnamečių delinkventų įtakojančius veiksnius. Tyrimo metu buvo siekiama išsiaiškinti: kaip nepilnamečiai vertina policijos darbą; pareigūnus, su kuriais asmeniškai bendravo; kiek asmeninė patirtis bendraujant su policijos pareigūnais įtakoja respondentų vertinimus; kokie nepilnamečių delinkventų santykiai su tėvais, mokytojais ir bendraamžiais. Taip pat buvo domėtasi, kaip dažnai policijos pareigūnams tenka dirbti su nepilnamečiais, su kokiomis problemomis jie susiduria bei kaip policijos pareigūnai vertina nepilnamečių nusikaltimų kontrolę ir prevenciją.

Tyrimo objektu buvo pasirinkti su nepilnamečiais delinkventais dirbantys policijos pareigūnai, ir vaikai įtraukti į policijos pareigūnų sudarytą rizi-

kos grupės vaikų informacinę apskaitą⁸. Rizikos grupės vaikų pasirinkimą tyrimo objektu lėmė kelias aplinkybės. Pirma, tai aiškiai apibrėžta grupė, turinti tikslų generalinės visumos sąrašą, iš kurio patogų daryti atranką. Antra, tai daugiausia tam tikrus teisės pažeidimus ar nusikaltimus darę nepilnamečiai, su kuriais dirba arba turėtų dirbti nepilnamečių reikalų policijos pareigūnai. Trečia, maždaug pusė šių nepilnamečių jau turėję reikalų ir su policijos patruliais, ir su tardytojais, ir su kriminalinės policijos atstovais. Taigi rizikos grupei priskirti vaikai jau turi susidarę tam tikrą nuomonę apie pirmąją kriminalinės justicijos grandį – policiją bei joje dirbančius pareigūnus.

Tyrimo metu buvo keliamos šios hipotezės:

1. Rizikos grupės vaikų požiūris į policijos pareigūnus priklauso nuo nepilnamečių bendravimo su policijos pareigūnais patirties;
2. Kriminalinė nepilnamečių patirtis turi įtakos jų santykiams su policijos pareigūnais, tėvais ir mokytojais bei elgesiui su bendraamžiais;
3. Nepakankamai artimi rizikos grupės vaikų santykiai su tėvais, prasti akademiniai rezultatai mokykloje, pamokų praleidinėjimas bei pašliję santykiai su mokytojais gali paskatinti nepilnamečių elgtis delinkventiškai.

⁵ Tyrimas atliktas Jungtinių Tautų vystymo programos užsakymu. Apklausa vyko 1998 metų birželio 30 d. Kauno auklėjimo darbų kolonijoje anketavimo būdu buvo apklausta 251 vaikų ir 1998 metų liepos 14 d. Panevėžio bendrojo režimo pataisos darbų kolonijoje, apklausta 13 merginų. Tyrimo medžiaga pateikta Vileikienė, Eglė. 2000. „Kriminalinės justicijos poveikis nepilnamečių teisės pažeidėjų asmenybei“, *Sociologija. Mintis ir veiksmai*. (3-4): 82-97.

⁶ Pagal parengtą klausimyną, Vidaus reikalų ministerijos užsakymu, apklausą atliko SIC rinkos tyrimai. Tyrimas vyko 2002 m. gruodžio 16–20 d. Individualių interviu metodu visoje Lietuvoje buvo apklausti 1032 rizikos grupės vaikai, įtraukti į policijos informacinę apskaitą. Buvo apklausta 81 proc. vaikų ir 19 proc. merginų nuo 10 iki 18 metų amžiaus.

⁷ Vidaus reikalų ministerijos užsakymu buvo atlikta policijos pareigūnų reprezentatyvi apklausa, kuri vyko 2002 m. sausio 7-18 d. Visuose teritoriniuose policijos komisariatuose anketavimo būdu buvo apklausta 3630 pareigūnų. Buvo apklausta 76 proc. vyrų ir 24 proc. moterų nuo 19 iki 56 metų amžiaus. 36 proc. respondentų dirbo kriminalinėje policijoje, 42 proc. – savivaldybių policijoje (t. y. apylinkių inspektoriai ir nepilnamečių reikalų policijos pareigūnai), 18 proc. – tardyme bei 4 proc. kitose tarnybose. Vidurinį ar specialųjį vidurinį išsilavinimą turėjo 17 proc., aukštesnįjį – 38 proc., o aukštąjį – 45 proc. apklaustųjų. Atkreiptinas dėmesys į nevienodą lyčių pasiskirstymą tarp įvairių tarnybų. Pavyzdžiui, jei kriminalinėje policijoje tik kas dešimtas pareigūnas buvo moteris, savivaldybių policijoje vyrų ir moterų santykis 8:2, tuo tarpu tardyme dirbo daugiau pareigūnų moterų nei vyrų – 4:6. Skyrėsi ir pareigūnų, turinčių aukštąjį išsilavinimą dalis skirtingose tarnybose: tardyme aukštąjį išsilavinimą turėjo 70 proc., kriminalinėje policijoje – 50 proc., savivaldybių policijoje – 46 proc. pareigūnų.

⁸ Į šią apskaitą įtraukiami vaikai, dėl įvairių priežasčių pažeidžiantys įstatymus, valkataujantys, elgetaujantys, nelankantys mokyklos, patyrę fizinį ar psichinį smurtą, turintys pedagoginių ar psichologinių problemų, gyvenantys ypač sunkiomis materialinėmis sąlygomis. Į šią informacinę apskaitą gali būti įrašyti ir vaikai, jaunesni nei 14 metų amžiaus. Apskaita tvarkoma, kol vaikai sueina 18 metų. Policijos generalinio komisaro 2001 spalio 10 d. įsakymu Nr. 462 patvirtinta „Nepilnamečių reikalų policijos pareigūno tarnybinės veiklos instrukcija.“

Teorinis diskursas

Straipsnyje sociologinio tyrimo duomenys analizuojami remiantis kriminologinėmis teorijomis, aiškinančiomis nepilnamečių delinkventinį elgesį ir jį įtakojančius veiksnius (Edwino Sutherlando diferencinės asociacijos teorija, Davido Matza neutralizacijos ir dreifo teorijomis, Howardo Beckerio etikečių klijavimo teorija ir Travis Hirschi socialinių ryšių teorija).

Amerikiečių kriminologo Edwino Sutherlando (1939) *diferencinės asociacijos* teorijoje teigiama, kad nusikalstamas elgesys išmokstamas per sąveiką su kitais asmenimis ir per vertybes, kurios gaunamos šių sąveikų metu. Vertybių mokomasi iš šeimos, draugų, bendradarbių ir jos perduodamos iš kartos į kartą. Šios vertybės palaiko arba oponuoja nusikalstamam elgesiui, o individas, siekdamas prisitaikyti prie aplinkos, turi gyventi pagal joje vyraujančias taisykles. Sutherlandas taip pat teigė, kad individa, turintys kriminalinių apibrėžimų perteklių, imlesni naujiems kriminaliniams apibrėžimams ir mažiau imlūs antikriminaliniams apibrėžimams. Jis taip pat atkreipė dėmesį į tai, kad savo nusikalstamos karjeros pradžioje individai paprastai patirties įgauna darydami grupinius nusikaltimus, o vėliau, įgiję patirties, pradeda „dirbti“ individualiai.

Davidas Matza (1964) atkreipė dėmesį į tai, kad delinkventai nedaug kuo skiriasi nuo normalių jaunuolių, ir kad tik palyginti nedidelė dalis nepilnamečių tampa suaugusiais nusikaltėliais, t.y. kad delinkventinis elgesys yra „išaugamas“. Jo teigimu, delinkvencija – laikinas reiškinys, būdingas paaugliams, kuriems reikia įtvirtinti savo statusą grupėje bei įrodyti savo vyriškumą.

Matza teigė, kad delinkventai dreifuoja tarp delinkventinio ir visuotinai priimtino elgesio. Kartais delinkventai dalyvauja visuotinai priimtinoje veikloje ir vengia išitraukti į delinkventinį elgesį. Ir netgi darydami pažeidimus jie pripažįsta visuotinai priimtas normas bei jaučia gėdą dėl savo neteisėto elgesio. „Nudreifuoti“ į delinkvenciją nepilnamečiams padeda taip vadinamos neutralizavimo technikos, padedančios jiems neutralizuoti delinkventinių vertybių ir požiūrių laikinumą bei dreifuoti pirmyn ir atgal tarp teisėto ir delinkventinio elgesio. (Sykes, Matza, 1957).

Etikečių klijavimo teorijos atstovai susidomėjo, kaip ir kodėl vienoks elgesys yra įvardijamas kaip delinkventinis ar nusikalstamas, o kitoks – ne. Jie taip pat kėlė klausimą, kaip ir kodėl tam tikri žmonės vadinami delinkventais, deviantais ar nusikaltėliais ir kokios kyla pasekmės, kai asmeniui prikljuojama tokia etiketė. Šios teorijos atstovus domino kaip valdžia (pavyzdžiui, kriminalinės justicijos atstovai) gali diegti devianto statusą vieniems ir neprimesti jo kitiems individams. Juos taip pat domino, kokią reikšmę deviantiniam elgesiui teikia žiniasklaida.

Šios mokyklos žymiausias atstovas Howardas Beckeris savo knygoje *Outsiders* (1963) teigė, kad individai nėra tikri deviantai tol, kol jų taip neįvardija tam tikros socialinės grupės ar kriminalinės justicijos atstovai. Jis domėjosi kitų žmonių reakcija ir tolimesniu šios reakcijos poveikiu, kurį sukuria deviacija. Beckeris pastebėjo, kad devianto ar delinkvento etiketė keičia individo savęs suvokimą ir visuomenės požiūrį į tokį asmenį. Tačiau autorius pastebėjo, kad individai skirtingai reaguoja į jiems prikljuotas etiketes: vieni ją priima, kiti – ne. Gali būti, kad jei asmuo nustoja elgtis deviantiškai, etiketė „netenka galios“, antra vertus, tam tikrais atvejais prikljuota devianto etiketė kaip tik gali sustiprinti deviantinį elgesį, nes individui užkertamas kelias sugrįžti į visuomenę.

Travis Hirschi (1969) savo socialinių ryšių teorijoje tyrinėjo susilpnėjusius ar nutrūkusius individo ryšius su grupe, o delinkvenciją suprato kaip konformizmo nebuvimą. Jis pirmasis pastebėjo, kad kiekvienas gali tapti delinkventu ar nusikaltėliu ir kad ne moralinės vertybės, o socialinė kontrolė palaiko tvarką ir užtikrina visuomenės normų laikymąsi. Jis teigė, kad delinkventai nepaklūsta moraliniams reikalavimams, nes jie per silpnai susaistyti su visuomene.

Hirschi teigė, kad nuo to, kaip nepilnamečiai prisirišę prie tėvų, mokyklos ir bendraamžių, priklauso jų socialinis sąmoningumas ir tai, kaip bus priimamos socialinės normos. Jo manymu, problemos šeimoje ar nepilna šeima apsunkina vaikų socializaciją. Nepilnamečius nuo delinkventinio elgesio sulaiko baimė, kad dėl jų netinkamo elgesio iškiltų pavojus tėvų ir vaikų santykiams. Hirschi pa-

stebėjo, kad prasti akademiniai rezultatai mokykloje gali vesti prie delinkvencijos. Dėl prastų pasiekimų mokykloje imama nemėgti mokyklos, rečiau lankomos pamokos, tuomet pašlyja santykiai su mokytojais, susvyruoja tikėjimais autoritetais ir visa tai gali paskatinti nepilnametį elgtis delinkventiškai.

Hirschi taip pat akcentavo ir užimtumo svarbą, nes ištraukus į visuotinai priimtą veiklą nelieka laiko užsiimti nusikalstama veikla. Jis teigė, kad delinkventai nuo nedelinkventų skiriasi tikėjimo įstatymų teisingumu laipsniu, t. y. jei individas mano, kad įstatymai yra neteisingi, ryšys su visuomene susilpnėja ir padidėja nusikalstamo elgesio tikimybė.

Apžvelgiant nagrinėtas delinkvencijos aiškinimo teorijas matyti, kad ankstesnių autorių iškeltos hipotezės ir atlikti tyrimai buvo peržiūrėti vėlesnių mokslininkų. Pastarieji, atlikdami naujus tyrimus, atkreipdami dėmesį į ankščiau netyrinėtus dalykus, kritikavo ir tobulino ankstesnes teorijas bei kūrė naujas.

Rizikos grupės vaikų santykiai su tėvais

Analizuojant rizikos grupės vaikų apklausos duomenis buvo siekiama išsiaiškinti, ar problemos šeimoje ir nepilna šeima apsunkina vaikų socializaciją, ar vaikai, turintys gerus santykius su tėvais, mažiau linkę nusikalsti. Tuo tikslu respondentams buvo pateikiami tokie klausimai: „Ar Jūs turite tėvus?“, „Su kuo Jūs gyvenate?“, „Dėl kokių priežasčių negyvenate su tėvais?“, „Kaip dažnai bendraujate su tėvais?“, „Kokie Jūsų santykiai su tėvais?“, „Ar turite kokį nors suaugusį žmogų, kuriam galėtumėt papasakoti savo problemas?“.

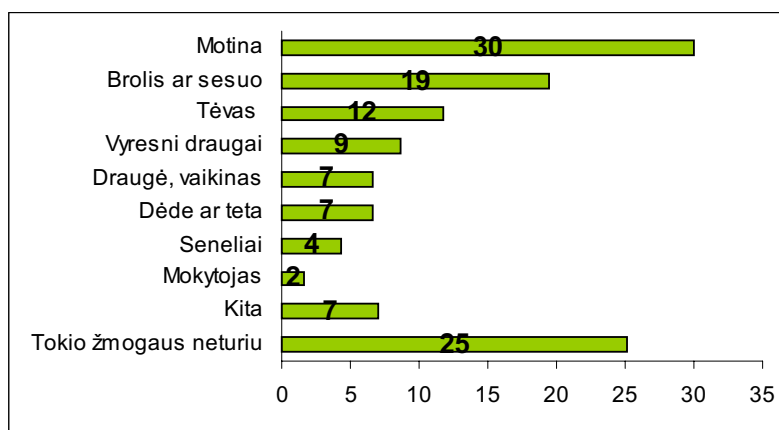
Tyrimo metu buvo domėtasi, ar respondentai turi abu tėvus, ar jie gyvena kartu su tėvais. Iš 1 pav. matyti, kad nors abu tėvus turi du trečdaliai apklaustųjų, tik mažiau nei pusė (46 proc.) gyvena kartu su abiem tėvais. 26 proc. apklaustųjų nurodė turintys tik motiną, 4 proc. – tik tėvą, 2 proc. turi globėjus, bet neturi tėvų, 2 proc. turi globėjus ir bent vieną iš tėvų. Nors tik 2 proc. apklaustųjų vaikų nurodė neturintys tėvų, 17 proc. gyveno atskirai nuo tėvų (7 proc. su teta, močiute ar kitais giminaičiais, tiek pat globos namuose, 2 proc. su globėjais).

Tai, kad dalis rizikos grupės vaikų, nors ir turėdami abu tėvus, ar vieną jų, negyvena kartu su jais, gali rodyti tam tikrų problemų šiose šeimose buvimą. Tyrimo metu buvo domėtasi, dėl kokių priežasčių kai kurie respondentai negyvena kartu su tėvais. Daugiau nei pusė (58 proc.) apklaustųjų nurodė, kad jų tėvai išsiskyre, 13 proc. – nežino, kur jų tėvai ar vienas iš jų, dešimtadalis nurodė, kad tėvams (arba vienam iš tėvų) atimtos arba apribotos tėvystės teisės, tiek pat nurodė, kad tėvai (arba vienas iš tėvų) mirė, 7 proc. – tėvai jais nesirūpina. Kai kurie atsakymai rodo sudėtingas vaikų gyvenimo sąlygas, pavyzdžiui, „sunki finansinė padėtis“, „mama neturi pastovios gyvenamosios vietos“, „mama išvykusi“, „tėvai (arba vienas iš tėvų) kalėjime“, „tėvai vartoja alkoholį“, „tėvas buvo išvaręs iš namų“, „patėvis skriaudžia“, „geriau pas brolių“, „nenoriu“ ir pan.

Informantai gana gerai vertino savo santykius su tėvais: net 70 proc. vertino kaip labai gerus ir gerus, 21 proc. – vidutiniškai, tik 4 proc. – kaip blogus ir labai blogus, 1 proc. nurodė, kad su tėvais

Ar Jūs turite tėvus?	Proc.	Su kuo Jūs gyvenate?	Proc.
Abu tėvus	66	Su abiem tėvais	46
Tik motiną	26	Tik su motina	30
Tik tėvą	4	Su teta, močiute ar kitais giminaičiais	7
Globėjus ir bent vieną iš tėvų	2	Su motina ir patėviu	7
Globėjus ir neturite tėvų	2	Globos namuose	7
		Tik su tėvu	3
		Su globėjais	2
		Su tėvu ir pamote	1
		Internatė	1

1 pav. Ar rizikos grupės vaikai turi tėvus ir, ar su jais gyvena?

2 pav. Ar turite kokį nors suaugusį žmogų, kuriam galėtumėte papasakoti savo problemas?

nebendrauja, o 4 proc. neatsakė. Reikia atkreipti dėmesį į tai, kad geriau santykius su tėvais vertinantys vaikai, geriau vertino ir policijos pareigūnus, su kuriais jiems asmeniškai teko bendrauti. Geriau santykius su tėvais vertino ir tie informantai, kurie dažniau lankė mokyklą, mažiau rūkė ir rečiau vartojo alkoholinius gėrimus.

Tyrimo metu buvo domėtasi, ar informantai turi kokį nors suaugusį žmogų, kuriam galėtų papasakoti savo problemas. Duomenys rodo, kad dažniausiai minimi šeimos nariai: motina (nurodė 30 proc.), brolis ar sesuo (nurodė 19 proc.), rečiau tėvas (12 proc.), po to – tolimesni giminaičiai (dėdė, teta, seneliai – 11 proc.), vyresni draugai (9 proc.), dar rečiau buvo minimi mokytojai, treneriai ar psichologai. Žr. 2 pav.

Sudėtingus santykius su tėvais rodo ir tas faktas, kad net ketvirtadalis informantų nurodė neturintis tokio žmogaus, kuriam galėtų papasakoti savo problemas. Atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad ryšys su motina yra daug artimesnis nei su tėvu: su motina savo problemomis dalinasi daugiau nei dvigubai daugiau informantų, palyginti su tėvu (atitinkamai 30 proc. ir 12 proc.).

Šeimos sudėtis daro įtaką ir vaikų materialinėms sąlygoms: lyginant su kitais, geriausiai gyvenantys nurodė tie informantai, kurie turi abu tėvus. Duomenys rodo, kad nepilnamečiai, turintys abu tėvus ir kartu su jais gyvenantys, daug rečiau, palyginus su kitais vaikais, bendrauja su socialiniais darbuotojais ir Vaiko teisių apsaugos tarnybų darbuo-

tojais, t.y. su tomis tarnybomis, kurias labiau domina probleminės ir asocialios šeimos. Taip pat pastebėta, kad abu tėvus turintys respondentai padaro mažiau teisės pažeidimų.

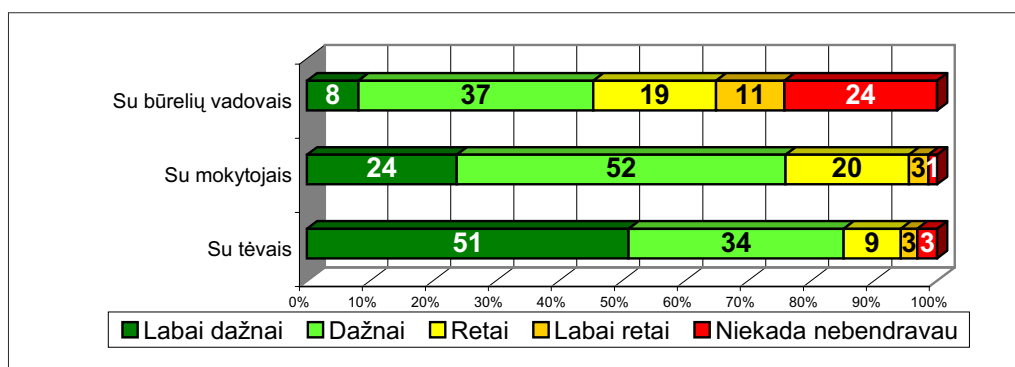
Tyrimo duomenys rodo, kad nemaža dalis rizikos grupės vaikų gyvena nepilnose šeimose, kad santykiai šeimose nėra pakankamai artimi, kad tai gali turėti įtakos nepilnamečių delinkventiniam elgesiui.

Rizikos grupės vaikų santykiai su mokytojais

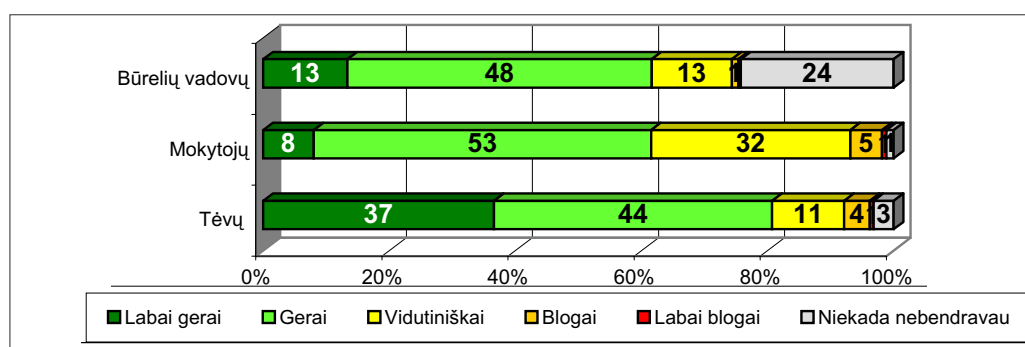
Tyrimo metu norėta išsiaiškinti, ar prasti akademiniai rezultatai mokykloje, pamokų praleidimas bei pašliję santykiai su mokytojais gali paskatinti nepilnamečių elgtis delinkventiškai. Tuo tikslu respondentams buvo pateikiami tokie klausimai: „Kiek klasių esate baigę?“, „Kaip dažnai lankote mokyklą?“, „Ar turite problemų mokykloje?“, „Kaip dažnai bendraujate su mokytojais?“, „Kaip dažnai bendraujate su būrelių vadovais?“, „Kaip vertinate mokytojų darbą?“, „Kaip vertinate būrelių vadovų darbą?“.

Dalies rizikos grupei priskirtų vaikų išsilavinimas buvo žemesnis nei turėtų būti pagal jų amžių. Pavyzdžiui, trečdalis 13–15 metų vaikų buvo baigę mažiau klasių nei, kad turėjo būti baigę pagal savo amžių, tarp 16-mečių – tokių buvo 45 proc., o tarp 17-mečių – net 60 proc.

Tyrimo duomenys rodo, kad rizikos grupei priskirti vaikai linkę praleisti pamokas. Kiekvieną die-

3 pav. Kaip dažnai Jūs bendraujate su šiais žmonėmis?

4 pav. Kaip Jūs vertinate šių žmonių darbą?

ną mokyklą lanko tik 28 proc. apklaustųjų, kartais praleidžia pamokas 62 proc., dažnai praleidžia pamokas 9 proc., o 1 proc. visai nelanko mokyklos. Dažniau pamokas praleidžia daugiau teisės pažeidimų padarę vaikai.

Pasidomėjus, kokių problemų mokykloje kuri rizikos grupei priskirti vaikai, 37 proc. nurodė, kad jiems nesiseka mokslai, 28 proc. – konfliktuoja su mokytojais, 19 proc. – nepatinka mokytis, 10 proc. – nesutaria su bendraamžiais. Tik trečdalis apklaustųjų nurodė problemų mokykloje neturintys.

Rizikos grupės vaikai pakankamai dažnai bendrauja su mokytojais (labai dažnai – 24 proc., dažnai – 52 proc., retai – 20 proc., labai retai – 3 proc., niekada nebendravę – 1 proc. apklaustųjų). Tačiau nors labai dažnai ir dažnai su mokytojais bendravo 76 proc. apklaustųjų vaikų, santykius su jais vertino kiek blogiau nei santykius su tėvais (labai gerai tik 8 proc., gerai – 53 proc., vidutiniškai – 32 proc., blogai – 5 proc., labai blogai – 1 proc., neatsakė – 1 proc.). Žr. 3 ir 4 pav.

Su būrelių vadovais, kurie užsiima popamokine veikla, labai dažnai ir dažnai bendrauja 45 proc. apklaustųjų vaikų, retai ir labai retai – 31 proc., niekada nėra bendravę net 24 proc. paklaustųjų. Nepaisant to, kad su būrelių vadovais rizikos grupės vaikai bendrauja ne taip dažnai, kaip su mokytojais, būrelių vadovų darbas buvo vertinamas žymiai geriau (labai gerai ir gerai vertino 62 proc., vidutiniškai – 13 proc., blogai – tik 1 proc. apklaustųjų). Žr. 3 ir 4 pav. Darytina prielaida, kad būrelius vaikai pasirenka pagal pomėgius, pagal tai, ką jie geriausiai moka ir mėgsta daryti, ir, matyt, tai yra sritis, kurioje jie gali save realizuoti ir jaučiasi pranašesni. Antra vertus, mokykloje šiems vaikams mokslai nelabai patinka ir nepavyksta pasiekti aukštesnių akademinų rezultatų.

Remiantis rizikos grupės vaikų tyrimo rezultatais matyti, kad tik 28 proc. kasdien lanko mokyklą, tik trečdalis neturi problemų mokykloje, kad geriau santykius su mokytojais ir būrelių vadovais vertinantys nepilnamečiai mažiau linkę į delinkven-

tinį elgesį (turi mažiau teisės pažeidimų, mažiau jų rūko, mažiau vartoja alkoholį ir t.t.). Darytina prielaida, kad mokyklos nelankymas ir prasti santykiai su mokytojais gali nepilnamečius pastūmėti į delinkventinį elgesį.

Rizikos grupės vaikų santykiai su bendraamžiais

Analizuojant rizikos grupės vaikų tyrimo rezultatus norėta išsiaiškinti, su kokiais bendraamžiais dažniausiai bendrauja nepilnamečiai, kokie jų tarpusavio santykiai, ar nepilnamečiai nusikalstamos patirties įgauna darydami grupinius nusikaltimus. Tuo tikslu respondentams buvo pateikiami tokie klausimai: „Ar turite draugų, kurie jau turėjo reikalų su policija?“, „Ar pažeidimą (pažeidimus) padarėte vienas, ar su kitais?“, „Kokio amžiaus buvo kiti, su kuriais padarėte pažeidimą (pažeidimus)?“, „Kaip dažnai patiriate smurtą iš bendraamžių?“, „Kaip dažnai patys smurtaujate prieš bendraamžius ir jaunesnius?“.

Rizikos grupei priskiriamų vaikų aplinka, su kuria jie bendrauja, t. y. jų draugai, neretai taip pat yra turėjusi reikalų su policija. Antai tik 8 proc. respondentų nurodė neturintys draugų, kurie jau turėjo reikalų su policija. Kad tokie vaikai, kurie jau turėjo reikalų su policija, yra geriausi apklaustųjų draugai, nurodė net 40 proc., o 52 proc. teigė, kad turi tokių draugų, bet su jais mažai bendrauja.

Norint išsiaiškinti, kaip nepilnamečiai nusikalsta, grupėje ar pavieniui, buvo domėtasi, ar pažeidimą nepilnamečiai padarė vieni ar su kitais. Duomenys rodo, kad tik penktadalis (22 proc.) nepilna-

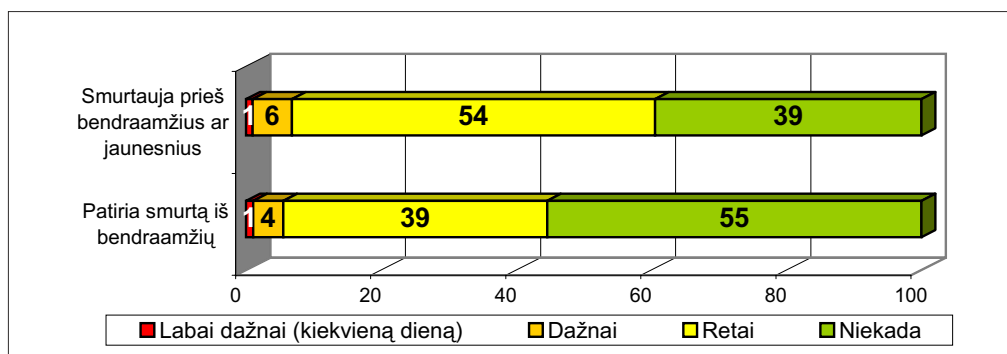
mečių nusikalsta vieni, 64 proc. nurodė, kad dažniausiai nusikalsta su kitais, kad ir taip, ir taip – 13 proc., neatsakė – 1 proc. respondentų. Vieną-du teisės pažeidimus padarę nepilnamečiai dažniau nurodė, kad jie teisės pažeidimus darė vieni.

Darytina prielaida, kad nepilnamečiai nusikalstamos patirties semiasi darydami teisės pažeidimus grupėje. Dauguma (79 proc.) nepilnamečių teisės pažeidimus padarė su bendraamžiais, 25 proc. su vyresniais nei 18 metų, o 14 proc. – su jaunesniais vaikais. Duomenys rodo, daugiau nei penkis teisės pažeidimus padarę nepilnamečiai dažniau nusikalto su vyresniais nei 18 metų.

Respondentų buvo klausama, kaip dažnai jie patiria smurtą iš bendraamžių ir kaip dažnai jie patys naudoja smurtą prieš bendraamžius ar jaunesnius vaikus. Tyrimo duomenys rodo, kad rizikos grupei priskirti vaikai patys nevensia smurtauti: niekada nenaudojo smurto tik 39 proc., retai naudojo 54 proc., dažnai – 6 proc., kiekvieną dieną – 1 proc. apklaustųjų. Patys nepilnamečiai iš bendraamžių patiria smurtą rečiau: niekada nepatyrė 55 proc., retai patyrė 39 proc., dažnai – 4 proc., kiekvieną dieną – 1 proc. apklaustųjų.

Prieš savo bendraamžius ir jaunesnius dažniau linkę smurtauti daugiau nei 3 teisės pažeidimus padarę nepilnamečiai. Smurtaujantys nepilnamečiai, palyginti su tais, kurie nenaudoja smurto prieš bendraamžius, nurodė dažniau bendraujantys su nepilnamečių reikalų inspektorais, kriminalistais ir tardytojais.

Duomenys rodo, kad tie rizikos grupės vaikai, kurie geriau vertina savo santykius su tėvais, geriau

5 pav. Kaip dažnai patiriate smurtą iš bendraamžių ir kaip dažnai patys smurtaujate prieš bendraamžius ir jaunesnius?

vertina mokytojų bei būrelių vadovų darbą, linke mažiau smurtauti prieš bendraamžius ir jaunesnius.

Įtraukimo į rizikos grupę priežastys ir buvimo joje vertinimas

Tyrimo metu domėtasi: nepilnamečių įvardijimo delinkventais procesu, kurį atlieka tam tikros socialinės grupės ar kriminalinės justicijos atstovai; kaip nepilnamečiai reaguoja į jiems priklijuotas etiketes; kaip delinkvento etiketė keičia jų savęs suvokimą ir kartu visuomenės požiūrį į tokius asmenis. Informantams buvo pateikiami tokie klausimai: „Kokie žmonės pirmiausia su Jumis pradėjo elgtis kaip su teisės pažeidėju?“, „Ar Jūs žinote, kad esate įtraukti į rizikos grupės vaikų informacinę apskaitą?“, „Kaip vertinate savo buvimą policijos pareigūnų sudarytoje rizikos grupės vaikų informacinėje apskaitoje?“.

Tyrimo metu aiškintasi, kas pirmiausia nepilnamečiui „priklijavo“ teisės pažeidėjo etiketę. Respondentai nurodė, kad dažniausiai pirmi su juo, kaip su teisės pažeidėju, pradėjo elgtis policija. Antroje vietoje buvo tėvai ar globėjai, trečioje – mokytojai, po to draugai, kaimynai ir giminaičiai. Reikia atkreipti dėmesį į tai, kad policija itin akcentuojama kaip institucija, pirmoji „priklijavusi“ nusikaltėlio etiketę.

Duomenys rodo, kad tie respondentai, su kuriais pirmiausia pradėjo elgtis kaip su delinkventais tėvai, draugai ar mokytojai, geriau vertina policijos pareigūnus su kuriais bendravo asmeniškai, nei tie, kuriems šią etiketę pirmiausia priklijavo policija.

Šiuo atveju matyti, kad be kriminalinės justicijos atstovų (policijos), atliekančių oficialią socialinę kontrolę, delinkvento etiketės klijavimu gana ak-

tyviai užsiėmė tėvai (globėjai) ir mokytojai, vykdan-ty nesformalią socialinę kontrolę. Darytina prielaida, kad nepilnamečiai skausmingiau reaguoja, kai delinkvento etiketė yra klijuojama jiems artimų ar bent jau asmeniškai pažįstamų žmonių (tėvų, draugų ar mokytojų), nei tuo atveju, kai juos delinkventais įvardija policija, kuri formaliai ir turi tuo užsiimti. Taigi nepilnamečiai delinkvento etiketės klijavimą iš policijos pareigūnų priima natūraliau, nei tuo atveju, kai juos delinkventais vadina jiems artimi žmonės.

Tyrimo metu paaiškėjo, kad net 30 proc. apklaustųjų teigė nežinantys, kad yra įtraukti į policijos pareigūnų sudarytą rizikos grupės vaikų informacinę apskaitą, nors tik 5 proc. apklaustųjų negalėjo nurodyti priežasties, dėl kurios jie buvo įtraukti į šią apskaitą. Tai, kad net trečdalis respondentų nurodė nieko nežinantys apie jų įtraukimą į rizikos vaikų apskaitą, leidžia daryti prielaidą, kad policijos pareigūnai neišnaudoja visų prevencinio poveikio galimybių.

Respondentai, kurie teigė nežinoję, kad yra įtraukti į rizikos grupės vaikų apskaitą, nebuvo padarę nusikaltimų. Jie vėliau nurodė galimas įtraukimo į apskaitą priežastis: alkoholio vartojimą, pamokų nelankymą, bėgimą iš namų, rūkymą, chuliganizmą, probleminę šeimą ir pan.

Pasidomėjus, kaip respondentai vertina savo buvimą policijos pareigūnų sudarytoje rizikos grupės vaikų informacinėje apskaitoje, paaiškėjo, kad net 42 proc. tam neteikia didelės reikšmės, 34 proc. – slepia nuo aplinkinių, 19 proc. tai trukdo bendrauti su kitais žmonėmis, 1 proc. nurodė, kad jie tuo didžiuojasi, tiek pat nurodė, jiems tai nepatin-ka, bet nieko nepakeisi, o 7 proc. apklaustųjų neturėjo nuomonės.

Remiantis tyrimo duomenimis, kad penktadaliui respondentų delinkvento etiketė (t. y. buvimas rizikos grupės vaikų informacinėje apskaitoje) trukdo bendrauti su kitais žmonėmis, o trečdalis ši faktą slepia nuo aplinkinių, rodo, kad dalis nepilnamečių gėdijasi savo delinkventinio elgesio. Darytina prielaida, kad vien tik buvimas rizikos grupės vaikų informacinėje apskaitoje daliai respondentų daro tam tikrą teigiamą poveikį. Ir gali būti, kad

	Rangas
1. Policija	200
2. Tėvai (globėjai)	121
3. Mokytojai	103
4. Draugai	50
5. Kaimynai	47
6. Giminaičiai	22

6 pav. Kokie žmonės pirmiausia su Jumis pradėjo elgtis kaip su teisės pažeidėju?

delinkvento etiketė šiuos nepilnamečius veikia kaip sulaikanti nuo delinkventinio elgesio priemonė; tikėtina, kad ši grupė vaikų ateityje nustos elgtis delinkventiškai.

Nepilnamečių delinkventinė patirtis

Tyrimo metu norėta išsiaiškinti, kokius nusikaltimus ir kitus teisės pažeidimus dažniausiai daro nepilnamečiai, kiek jie įsitraukę į delinkventinį elgesį, kiek jiems būdingos tam tikros kitos delinkventinio elgesio apraiškos. Respondentams buvo pateikiami tokie klausimai: „Kiek teisės pažeidimų esate padarę?“, „Kokius pažeidimus ir nusikaltimus esate padarę?“, „Dėl kokios priežasties buvote įtraukti į rizikos grupės vaikų informacinę apskaitą?“, „Ar dažnai pasitaiko, kad Jūs...?“.

Tyrimo duomenys rodo, kad dauguma rizikos grupės vaikų yra padarę vieną-du teisės pažeidimus, tačiau buvo keletas tokių, kurie, matyt, norėdami pasigirti, nurodė padarę 100 teisės pažeidimų. Vieną teisės pažeidimą nurodė padarę 33 proc., du – 22 proc., tris – 13 proc., keturis – 7 proc., penkis – 6 proc., šešis ir daugiau – 13 proc. apklaustųjų. Rizikos grupei priskirtų vaikų padarytų teisės pažeidimų kiekis turi labai didelę įtaką daugeliui respondentų vertinimų: santykiams su kriminalinės justicijos pareigūnais, jų vertinimui, santykiams su tėvais, mokytojais, elgesiui su bendraamžiais ir pan.

Pagrindinės priežastys, dėl kurių responden-

tai buvo įtraukti į policijos pareigūnų sudarytą rizikos grupės vaikų informacinę apskaitą, buvo: nusikaltimo padarymas (nurodė 47 proc.), teisės pažeidimo padarymas (nurodė 43 proc.), narkotikų ar kitų svaigiųjų medžiagų vartojimas – 7 proc., valkatavimas – 7 proc., alkoholio vartojimas – 4 proc., atidėtas baismės vykdymas – 3 proc., pamokų nelankymas – 3 proc., kitos priežastys – 8 proc., 5 proc. apklaustųjų nežinojo priežasties, dėl kurios jie buvo įtraukti į šią apskaitą. Žr. 7 pav.

Respondentų nurodytas įtraukimo į rizikos grupę priežastis reikėtų vertinti atsargiai, nes nepilnamečiai nėra baudžiamosios teisės ekspertai, galintys teisiškai įvertinti savo veiksmus. Antra vertus, jei respondentai turėjo reikalų su kriminaline policija ar tardytojais, jų veiksmai galėjo būti įvertinti kaip nusikaltimas ir jie apie tai turėjo žinoti.

Pasidomėjus, kokius pažeidimus ar nusikaltimus yra padarę respondentai, paaiškėjo, kad beveik pusė (47 proc.) rizikos grupei priskirtų vaikų nurodė padarę chuliganizmą, 41 proc. – vagystę, 33 proc. nurodė vartoję alkoholinius gėrimus, 11 proc. padarė plėšimą, dar mažiau nurodė bėgę iš pamokų, pabėgę iš namų, vartoję narkotikus, pažeidę kelių eismo taisykles ir pan. Žr. 7 pav.

Palyginus respondentų nurodytas jų įtraukimo į rizikos grupės vaikų informacinę apskaitą priežastis, jų padarytus pažeidimus ir nusikaltimus, matyti, kad dalis respondentų nurodytų pažeidimų yra

Įtraukimo į rizikos grupės vaikų informacinę apskaitą, priežastys	Proc.	Padaryti pažeidimai ir nusikaltimai	Proc.
Nusikaltimo padarymas	47	Chuliganizmas	47
Teisės pažeidimas	43	Vagystė	41
Narkotikų vartojimas	7	Alkoholio vartojimas	33
Valkatavimas	7	Plėšimas	11
Alkoholio vartojimas	4	Pabėgo iš namų	3
Atidėtas baismės vykdymas	3	Bėgo iš pamokų	3
Pamokų nelankymas	3	Kita (narkotikų vartojimas, kelių eismo taisyklių pažeidimas, reketas ir pan.)	8
Kita („lygtinai paleistas iš įkalinimo įstaigos“, „grįžęs iš įkalinimo įstaigos“, „pabėgau iš namų“, „elgetavau“ ir pan.)	8		

7 pav. Įtraukimo į rizikos grupės vaikų informacinę apskaitą, priežastys ir respondentų nurodyti jų padaryti pažeidimai ir nusikaltimai

vadinajamieji statuso nusižengimai⁹, t. y. alkoholio vartojimas, bėgimas iš namų, mokyklos nelankymas, valkatavimas, elgetavimas ir pan.

Tyrimo metu norėta surinkti informacijos apie rizikos grupei priskirtų vaikų delinkventinį elgesį. Klausimas: „Ar dažnai pasitaiko, kad Jūs...?“. Rizikos grupei priskiriami vaikai pasižymi maištingu elgesiu: net 81 proc. respondentų bėga iš pamokų, 68 proc. rūko, 54 proc. vartoja alkoholį. 18 proc. apklaustųjų nurodė, kad jie lošia iš pinigų, 14 proc. – paslapčia ima iš tėvų pinigus, 13 proc. bėga iš namų, o 3 proc. vartoja narkotikus. Pastebėta, kad respondentai, kurie dažniau vartoja alkoholinius gėrimus, rūko, lošia iš pinigų, blogiau vertina policijos pareigūnus, su kuriais jiems asmeniškai teko bendrauti.

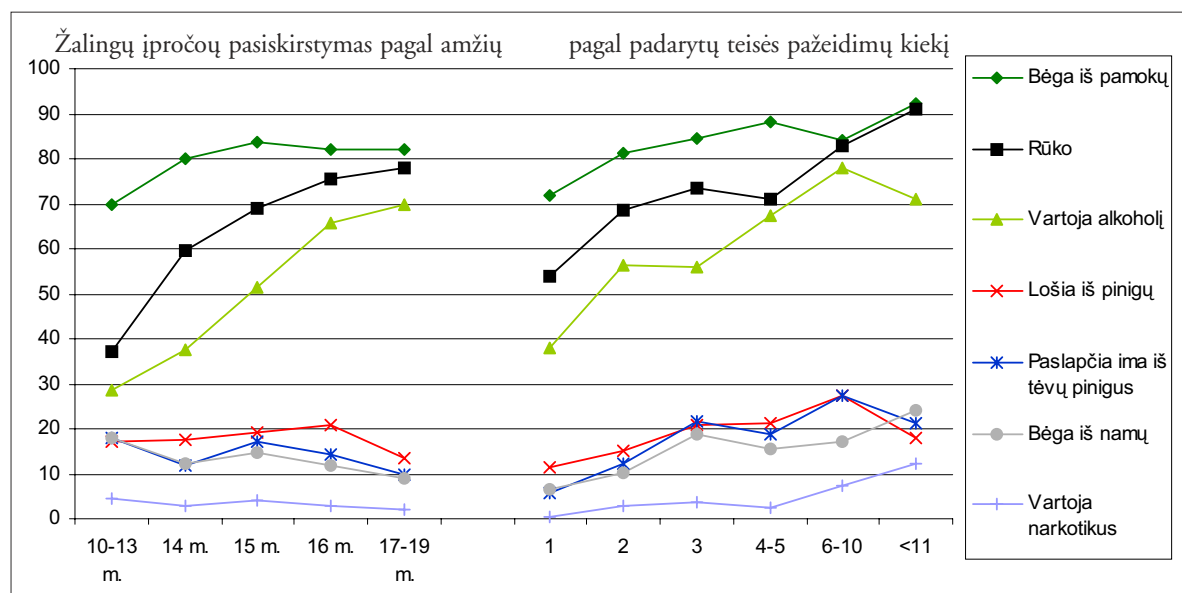
Duomenys rodo, kad rūkančių ir vartojančių alkoholi rizikos grupės vaikų dalis proporcingai auga su amžiumi: jei tarp 10–13 metų rūkančių ir vartojančių alkoholi vaikų yra 28–37 proc., tai 17–19 metų amžiaus grupėje jų padidėja net iki 70–78 proc. Bėgančių iš pamokų vaikų dalis įvairiose amžiaus grupėse yra didelė ir taip smarkiai

nesikeičia didėjant amžiui (nuo 70 iki 82 proc.). Kiti dalykai, tokie kaip pomėgis lošti iš pinigų, paslapčia imti iš tėvų pinigus, bėgti iš namų ar narkotikų vartojimas, yra vienodai būdingi visoms amžiaus grupėms ir turi tendenciją šiek tiek mažėti sulaukus 17–19 metų. Žr. 8 pav.

Pastebėta, kad kuo daugiau nepilnamečiai yra padarę teisės pažeidimų, tuo dažniau jie bėga iš pamokų, rūko, vartoja alkoholinius gėrimus, lošia iš pinigų, paslapčia imta iš tėvų pinigus, bėga iš namų ir vartoja narkotikus.

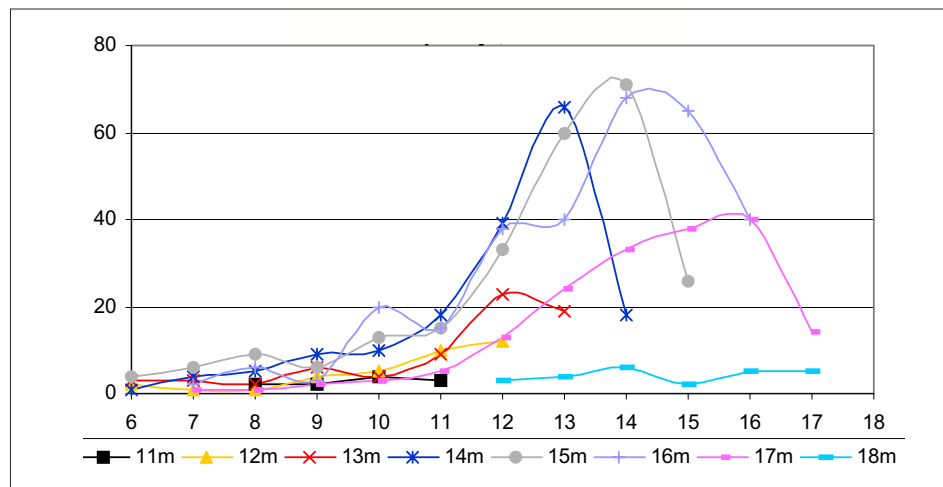
Iš 8 pav. matyti, kad tam tikro delinkventinio elgesio apraiškos suaktyvėja didėjant amžiui, o pasiekę 16–17 metų ribą stabilizuojasi (pvz., bėgimas iš pamokų, rūkymas ir alkoholio vartojimas) ar net linkę silpnėti (lošimas iš pinigų, pinigų ėmimas nežinant tėvams, narkotikų vartojimas).

Remiantis tyrimo duomenimis matyti, kad „turtingesnę“ delinkvento patirtį turintys nepilnamečiai labiau linkę panaudoti jėgą prieš bendraamžius ir jaunesnius. Darytina prielaida, kad tokiu elgesiu delinkventai siekia užsitikrinti aukštesnę statusą tarp bendraamžių.

8 pav. Žalingų įpročių pasiskirstymas pagal amžių ir pagal padarytų teisės pažeidimų kiekį

⁹ Statuso nusižengimai – tai veikla, draudžiama kurio nors konkretaus statuso turėtojams. Dauguma šios rūšies draudimų taikomi nepilnamečio statusui.

9 pav. Skirtingo amžiaus vaikų, pirmą kartą turėjusių reikalų su policija, kreivės

Kontaktai su kriminalinės justicijos pareigūnais

Tyrimo metu norėta išsiaiškinti, kaip rizikos grupės vaikai vertina policijos darbą, pareigūnus su kuriais asmeniškai bendravo, kiek asmeninė patirtis bendraujant su policijos pareigūnais įtakoja respondentų vertinimus. Respondentams buvo pateikti tokie klausimai: „Kiek Jums buvo metų, kai pirmą kartą turėjote reikalų su policija?“, „Kokiu klausimu Jums teko bendrauti su policija?“, „Kaip Jūs vertinate policijos darbą?“, „Kaip Jūs bendrai vertinate tuos policijos pareigūnus, su kuriais asmeniškai teko bendrauti?“, „Kaip dažnai bendraujate su šiais specialistais?“, „Kaip Jūs vertinate šių specialistų darbą?“, „Kaip Jūs manote, ar pasikeistų darbas su rizikos grupės vaikais, jei šį darbą dirbtų ne nepilnamečių reikalų inspektoriai, o socialiniai darbuotojai?“, „Su kuo Jums lengviau (maloniau) bendrauti...?“.

Rizikos grupei priskirti vaikai gana anksti pirmą kartą turėjo reikalų su policija. Duomenys rodo, kad kuo jaunesni vaikai arba kuo daugiau teisės pažeidimų yra padarę, tuo anksčiau jie pirmą kartą susidūrė su policija. Lyginant skirtingo amžiaus vaikų, pirmą kartą turėjusių reikalų su policija, kreives, matyti, kad daugiausia jų yra 12–14 metų amžiaus grupėje. Žr. 9 pav.

Pasidomėjus, koku klausimu teko bendrauti su policija, daugiausia respondentų nurodė turėję reikalų su policija dėl savo delinkventinio elgesio: 38 proc. nurodė padarę teisės pažeidimą, 37 proc. – padarę nusikaltimą. Kitos bendravimo su policija priežastys buvo nurodomos daug rečiau: 16 proc. nurodė buvę liudininkais, 7 proc. patys nukentėję nuo nusikaltimų, 4 proc. – dėl alkoholio vartojimo, 2 proc. dalyvavo policijos pareigūnų organizuojamuose renginiuose, būreliuose, po tiek pat turėjo reikalų su policija, nes praleisdavo pamokas, išėjo iš namų, dalyvavo muštynėse ar kreipėsi dėl dokumentų ar pažymos.

Respondentai gana gerai įvertino policijos darbą: net 36 proc. apklaustųjų labai gerai arba gerai vertino policijos darbą, 42 proc. – vertino vidutiniškai, blogai arba labai blogai vertino 21 proc. apklaustųjų. Duomenys rodo, kad kuo daugiau teisės pažeidimų yra padarę nepilnamečiai, tuo blogiau jie vertina policijos darbą bei policijos pareigūnus, su kuriais jiems asmeniškai teko bendrauti. Policijos darbas vertinamas pagal tai, kokią patirtį turėjo respondentai bendraudami su pareigūnais. Respondentai, kurie nurodė patyrę smurtą iš policijos pareigūnų, daug blogiau vertino policijos darbą.

Palyginus rizikos grupės vaikų ir Vilniaus miesto vidurinių mokyklų moksleivių apklausos¹⁰ rezul-

¹⁰ Vidaus reikalų ministerijos ir Lietuvos žmogaus teisių centro užsakymu buvo atliekama Vilniaus miesto vidurinių mokyklų moksleivių sociologinis tyrimas. Apklausa vyko 2002 m. kovo-balandžio mėn. Buvo apklausta 1016 Vilniaus m. gimnazijų ir vidurinių mokyklų 10 klasės moksleivių iš 4 gimnazijų ir 16 vidurinių mokyklų. Apklausta 45 proc. vaikų ir 55 proc. merginų. Apklausa atlikta Vidaus reikalų ministerijos ir Lietuvos žmogaus teisių centro užsakymu.

tatus matyti, kad Vilniaus miesto mokiniai policijos darbą vertina vidutiniškai, bet blogiau nei rizikos grupės vaikai: labai gerai ir gerai – 21 proc., vidutiniškai – 53 proc., blogai ir labai blogai – 26 proc. apklaustųjų. Šie vertinimai remiasi asmenine patirtimi, nes net pusė mokinių nurodė vienu ar kitu klausimu turėję reikalų su policijos pareigūnais.

Rizikos grupei priskiriami vaikai gana palankiai vertino tuos policijos pareigūnus, su kuriais jiems asmeniškai teko bendrauti, tačiau kiek blogiau nei policijos darbą apskritai. Net 38 proc. apklaustų rizikos grupės vaikų policijos pareigūnus vertino labai gerai ir gerai, nei gerai, nei blogai vertino 34 proc., o blogai ir labai blogai – 26 proc. apklaustųjų. Didesniuose miestuose gyvenantys respondentai, policijos pareigūnus su kuriais teko asmeniškai bendrauti, vertina blogiau, tuo tarpu mažesniuose miestuose ar kaimo vietovėse gyvenantieji – geriau.

Tyrimo metu norėta išsiaiškinti, kaip dažnai nepilnamečiai bendrauja su tam tikrais specialistais: policijos pareigūnais bei tarnybų, turinčių rūpintis rizikos grupei priskirtais vaikais, darbuotojais. Pagal bendravimo dažnumą institucijų, dirbančių su rizikos grupės vaikais, atstovus galima suskirstyti į dvi grupes: žmonės, su kuriais bendraujama pakankamai dažnai, ir tie, su kuriais kontaktai buvo labai reti arba iš viso nebuvo bendrauta.

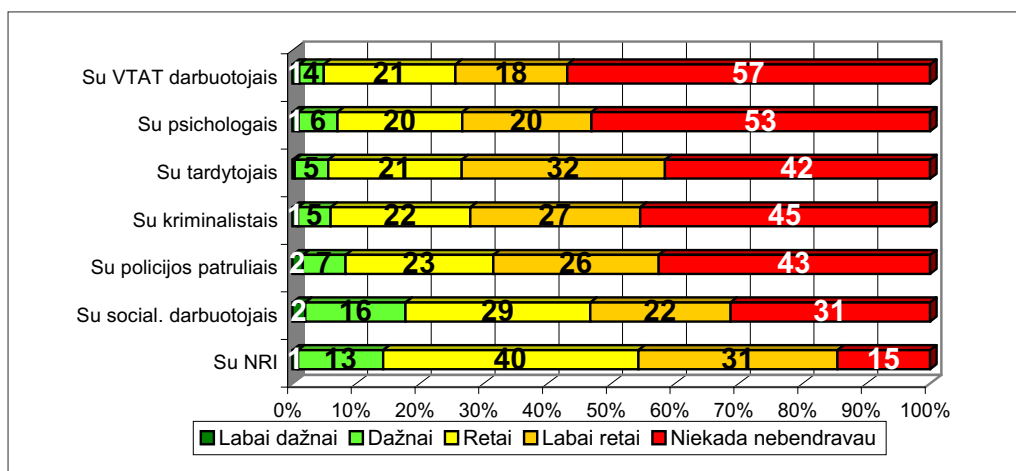
Duomenys rodo, kad dažniausiai respondentai bendravo su nepilnamečių reikalų policijos ins-

pektoriais (niekada nebendravo 15 proc.) ir su socialiniais darbuotojais (niekada nebendravo 31 proc.). Su kriminalinės justicijos pareigūnais respondentai bendravo rečiau: su tardytojais nurodė niekada nebendravę ar nežinantys, kas jie tokie – 42 proc., su policijos patruliais – 43 proc., o su kriminalinės policijos pareigūnais – 45 proc. apklaustųjų. Žr. 10 pav.

Gana retus kontaktus su psichologais galima būtų sieti su nepakankamu informuotumu apie jų teikiamas paslaugas, poreikio nebuvimu bei didesniu psichologų paslaugų prieinamumu didmiesčiuose (niekada nebendravę ar nežinantys, kas jie tokie, nurodė net 53 proc.). Stebina faktas, kad nepilnamečiai mažiausiai yra bendravę su vaiko teisių apsaugos tarnybų darbuotojais (niekada nebendravę ar nežinantys, kas jie tokie, nurodė net 57 proc. respondentų). Darytina prielaida, kad arba rizikos grupei priskirti vaikai nepatenka į šių tarnybų akiratį, arba jos tinkamai neatlieka savo funkcijų.

Kontaktų su kriminalinės justicijos pareigūnais dažnumą lemia keletas veiksnių, tokių kaip respondentų amžius, padarytų teisės pažeidimų kiekis ir pan. Kuo jaunesni pirmą kartą turėjo reikalų su policija, tuo dažniau respondentai nurodė bendravę su nepilnamečių reikalų policijos inspektorais, o padarę nusikaltimus daug dažniau bendravo su kriminalistais ir tardytojais, palyginti su tais, kurie nusikaltimų nepadarė.

Atlikus duomenų analizę pastebėta, kad tie res-

10 pav. Kaip dažnai bendraujate su šiais specialistais?

pondentai, kurie gerai vertina nepilnamečių reikalų policijos inspektorių, policijos patrulių, tardytojų ir kriminalistų, su kuriais teko asmeniškai bendrauti darbą, gerai vertina ir šių tarnybų darbą apskritai. Jaunesni respondentai geriau vertino socialinių darbuotojų ir kriminalinės justicijos atstovų darbą.

Antra vertus, kuo daugiau nepilnamečiai buvo padarę teisės pažeidimų, tuo dažniau jie bendravo su kriminalinės justicijos atstovais (nepilnamečių reikalų policijos inspektoriais, kriminalistais, tardytojais ar policijos patruliais) ir tuo blogiau vertino jų darbą. Vaikinai daug blogiau nei merginos vertino kriminalinės policijos darbą. Darytina prielaida, kad tam tikra informacija apie „turtingesnę“ nepilnamečių kriminalinę patirtį suformuoja neigiamą policijos pareigūnų požiūrį į tokius vaikus. Jiems priklijuota „užkietėjusio teisės pažeidėjo“ etiketė ir atitinkamai „griežčiau“ su jais elgiasi policijos pareigūnai.

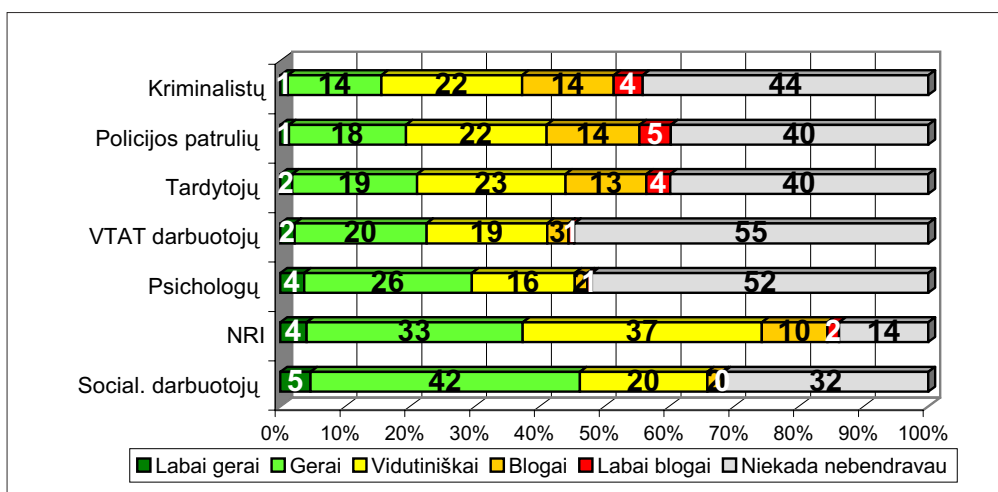
Respondentai pakankamai gerai vertino socialinių darbuotojų darbą (labai gerai ir gerai jų darbą vertino 47 proc., vidutiniškai – 20 proc., blogai – 2 proc., nebendravo – 32 proc. apklaustųjų). Tarp kriminalinės justicijos pareigūnų geriausiai buvo vertinamas nepilnamečių reikalų policijos inspektorių darbas (labai gerai ir gerai jų darbą vertino 37 proc., vidutiniškai – 37 proc., blogai ir labai blogai – 12 proc. apklaustųjų). Tuo tarpu tardytojų, po-

licijos patrulių ir kriminalinės policijos pareigūnų darbą nepilnamečiai vertino vidutiniškai. Tie vaikai, kurie bendravo su psichologais ir vaiko teisių apsaugos tarnybų darbuotojais, jų darbą vertino palankiai. Žr. 11 pav.

Rizikos grupės vaikai su nepilnamečių reikalų policijos inspektoriais ir socialiniais darbuotojais bendrauja gana dažnai ir juos vertina pakankamai gerai. Kitai grupei priskirtini kiti kriminalinės justicijos atstovai, vaiko teisių apsaugos darbuotojai ir psichologai – su jais dažnai bendrauja tik nedidelė dalis respondentų.

Nepilnamečių reikalų policijos inspektoriai, dirbdami su rizikos grupės vaikais, be policinių funkcijų, atlieka ir kitą darbą, kuris pagal kompetenciją turėtų būti atliekamas socialinių tarnybų, todėl buvo klausama respondentų nuomonės apie tai, ar jų manymu, pasikeistų darbas su rizikos grupės vaikais, jei ši darbą dirbtų ne nepilnamečių reikalų policijos inspektoriai, o socialiniai darbuotojai. Beveik pusė apklaustųjų (48 proc.) tikisi, kad tokiu atveju darbas pagerėtų, 42 proc. nurodė, kad niekas nepasikeistų, ir tik 9 proc. apklaustųjų nurodė, kad darbas su rizikos grupei priskirtais vaikais pablogėtų, neatsakė – 11 proc. apklaustųjų.

Remiantis tyrimo rezultatais, darytina prielaida, kad nepilnamečių reikalų policijos inspektorius rizikos grupės vaikai laiko „nevisiškai tikrais policijos pareigūnais“ ar tam tikra prasme „uniformuo-

11 pav. Kaip Jūs vertinate šių specialistų darbą?

tais socialiniais darbuotojais“. Šią prielaidą iliustruoja panašūs nepilnamečių reikalų policijos pareigūnų ir socialinių darbuotojų darbo vertinimas, kuris žymiai skiriasi nuo kitų kriminalinės justicijos atstovų vertinimo, taip pat ir tai, kad nepilnamečių reikalų policijos pareigūnų darbą galėtų dirbti socialiniai darbuotojai.

Respondentų buvo klausama, su kuo jiems lengviau (maloniau) bendrauti: ar su policijos pareigūnu vyru, ar su policijos pareigūne moterimi, ar nėra didelio skirtumo. Pirmenybę teikiantys bendravimui su policijos pareigūnu vyru nurodė tik 13 proc. apklaustųjų, kad maloniau bendrauti su pareigūne moterimi, nurodė beveik tris kartus daugiau – 42 proc., o 45 proc. nebuvo didelio skirtumo, su kuo bendrauti. Duomenys rodo, kad respondentai, nurodę, kad jiems maloniau bendrauti su pareigūnu vyru, geriau vertino policijos darbą, nei tie, kurie nurodė, kad jiems maloniau bendrauti su pareigūne moterimi ar, kad jiems nėra didelio skirtumo.

Tokie duomenys kelia nemažai klausimų. Pirmia, ar pirmenybė bendrauti su pareigūnėmis moterimis nesusijusi su policijos padalinių specifika, nes tarp nepilnamečių reikalų policijos pareigūnų (prevencinė funkcija) daugiau yra moterų, o tarp kriminalistų (represinė funkcija) – dauguma vyrai. Antra, ar pareigūnių moterų elgesys su nepilnamečiais iš esmės skiriasi nuo to, kaip su jais elgiasi pareigūnai vyrai. Trečia, ar toks pasirinkimas nesiejamas su moterų dominavimu daugelyje svarbiausių nepilnamečiams sričių (šeimoje ir mokykloje). Kyla klausimas, kaip vertinti respondentų teikiamą pirmenybę bendrauti su pareigūnėmis moterimis, o ne vyrais? Ar džiaugtis, kad policijos pareigūnės geriau randa kontaktą su nepilnamečiu, ar atvirkščiai – nerimauti, kad yra problemų, kai su nepilnamečiais bendrauja policijos pareigūnai vyrai?

Respondentų buvo klausama, ar jie bijo, ar nebijo policijos pareigūnų. Net 70 proc. apklaustųjų nurodė nebijantys policijos pareigūnų, likę 30 proc. nurodė, kad bijo. Pasidomėjus, dėl kokių priežasčių rizikos grupei priskiriami vaikai bijo policijos pareigūnų, dažniausiai nurodomos priežastys buvo netinkamas policijos pareigūnų elgesys: 38 proc. apklaustųjų nurodė, kad policijos pareigūnai „naudo-

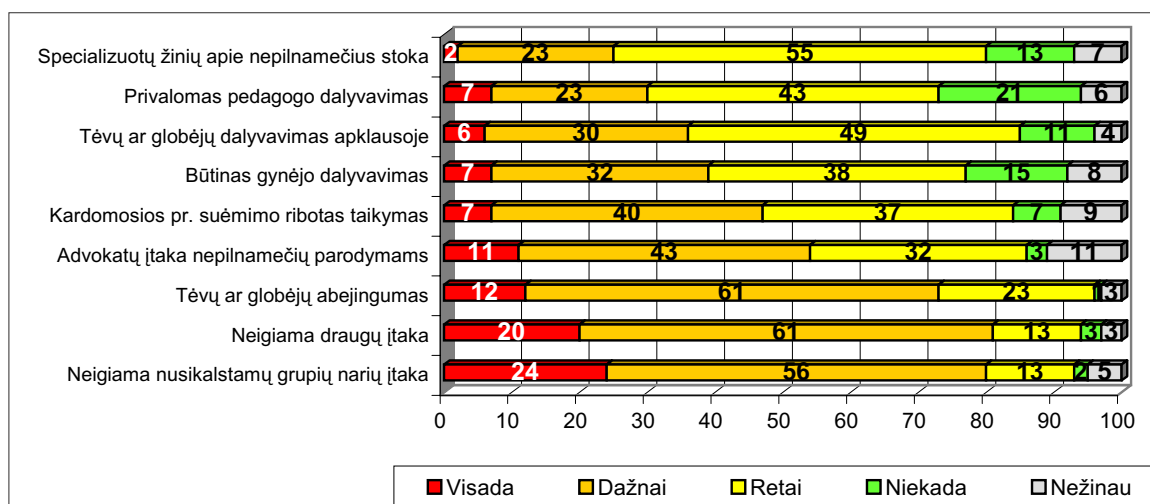
ja jėgą“, „žiaurus elgesys“, 19 proc. – „pikta išvaizda“, „gąsdina uniforma“, 14 proc. – „bausmės baimė“, „dėl pasekmių“, 8 proc. – „grubus bendravimas“, 7 proc. – „bijau ir viskas“, tiek pat – „nemalonu, nesinori bendrauti“, 4 proc. – „kad tėvai nesužinotų ir nesinervintų“, dar 2 proc. nurodė kitas priežastis.

Policijos pareigūnų patirtis dirbant su nepilnamečiais delinkventais

Tyrimo metu norėtai išsiaiškinti, kaip dažnai policijos pareigūnams tenka dirbti su nepilnamečiais bei su kokiomis problemomis susiduria pareigūnai dirbdami su nepilnamečiais teisės pažeidėjais. Respondentams buvo pateikti tokie klausimai: „Kaip dažnai Jūs dirbate su nepilnamečiais teisės pažeidėjais?“, „Kaip Jūs manote, ar darbas su suaugusiaisiais yra sunkesnis, ar lengvesnis palyginti su nepilnamečiais teisės pažeidėjais?“, „Jūsų nuomone, kas apsunkina nepilnamečių nusikaltimų tyrimą?“.

Su nepilnamečiais delinkventais nuolatos dirbo 10 proc. apklaustųjų pareigūnų, dažnai – 37 proc., retai – 41 proc., niekada nedirbo – 12 proc. respondentų. Apklausti policijos pareigūnai turi skirtingą bendravimo su nepilnamečiais delinkventais patirtį, kurią nulėmė jų darbo specifika. Nuolatos su nepilnamečiais delinkventais dirbo dalis savivaldybių policijos pareigūnų (t.y. nepilnamečių reikalų policijos pareigūnai), dažniau pareigūnės moterys nei pareigūnai vyrai.

Skirtingai nei savivaldybių policijos padaliniuose, kuriuose buvo vieninteliai specializuoti policijos pareigūnai – nepilnamečių reikalų policijos inspektoriai, dirbantys nepilnamečių teisės pažeidimų prevencijos srityje, kriminalinės policijos ir tardymo padaliniuose nebuvo aiškios pareigūnų specializacijos tiriant nepilnamečių padarytus teisės pažeidimus. Tarp ikiteisminio tyrimo pareigūnų dažnesnė specializacija pagal nusikaltimo rūšį, o ne pagal tai, kas yra įtariamasis – suaugęs asmuo ar nepilnametis. Griežta specializacija baudžiamosiose bylose, kuriose nusikaltimo padarymu įtariamai nepilnamečiai, praktiškai nėra įgyvendinama, nes pradėjus ikiteisminį tyrimą ne visuomet žinomi įtariamieji.

12 pav. Jūsųs nuomone, kas ap sunkina nepilnamečių nusikaltimų tyrimą?

Policijos pareigūnų apklausos duomenys rodo, kad dauguma pastoviai su nepilnamečiais dirbančių pareigūnų nurodė, kad jiems sunkiau dirbti su nepilnamečiais delinkventais, nei su suaugusiais. Beveik pusė (49 proc.) policijos pareigūnų nurodė, kad sunkiau dirbti su nepilnamečiais, 13 proc. – sunkiau dirbti su suaugusiais, o 38 proc. – nėra didelio skirtumo.

Pareigūnės moterys žymiai dažniau nei pareigūnai vyrai nurodė, kad joms sunkiau dirbti su nepilnamečiais, nei su suaugusiais. Palyginus su kitose tarnybose dirbančiais pareigūnais, tardytojai dažniau nurodė, kad jiems sunkiau dirbti su nepilnamečiais delinkventais, nei su suaugusiais.

Dirbant su nepilnamečiais delinkventais išskyla specifinių organizacinių, teisinių ir psichologinių problemų. Paprašyti nurodyti, kas ap sunkina nepilnamečių nusikaltimų tyrimą, respondantai nurodė, kad dažniausiai nepilnamečių nusikaltimų tyrimą ap sunkina neigiama nusikalstamų grupių narių įtaka (visada nurodė 24 proc., dažnai – 56 proc. respondentų), neigiama draugų įtaka ir tėvų ar globėjų abejingumas. Rečiau susiduriama su tokiomis problemomis kaip advokatų įtaka nepilnamečių parodymams, kardomosios priemonės suėmimo ribotas taikymas, būtinąs gynybos dalyvavimas ir tėvų ar globėjų dalyvavimas apklausoje. Mažiausiai, respondentų manymu, nepilnamečių nusikaltimų tyrimą ap sunkina specializuotų žinių apie nepilnamečius sto-

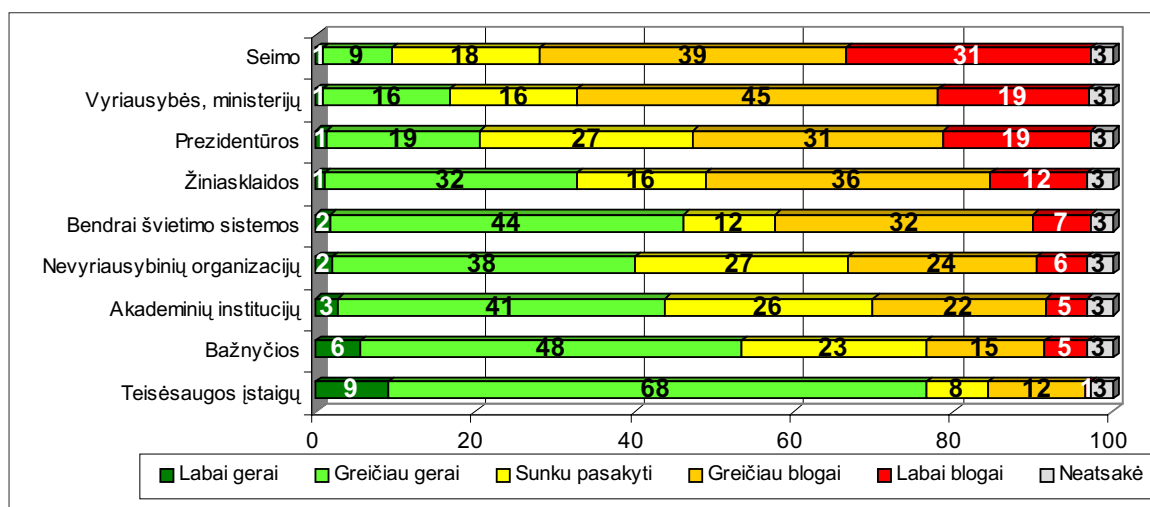
ka ir privalomas pedagogo dalyvavimas. Žr. 12 pav.

Be anketoje pateiktų dalykų, kurie ap sunkina nepilnamečių nusikaltimų tyrimą, respondantai pateikė ir savo atsakymus: „pareigūnų abejingumas darbui su nepilnamečiais“, „tėvų išankstinis nusistatymas prieš policiją“, „nepilnamečių teisės“, „pačių nepilnamečių abejingumas“, „mažas švietimas teisės saugos klausimais“, „aktyvus tėvų gynimas nusikaltimą įvykdžiusį nepilnamečių“.

Nepilnamečių nusikaltimų kontrolės ir prevencijos vertinimas

Tyrimo metu buvo domėtasi, kaip policijos pareigūnai vertina nepilnamečių nusikaltimų kontrolę ir prevenciją. Taip pat buvo norima palyginti policijos pareigūnų ir visuomenės nuomonę šiais klausimais. Tuo tikslu respondentams buvo pateikti tokie klausimai: „Kaip vertinate šių institucijų darbą, siekiant sumažinti nepilnamečių nusikaltimų skaičių Lietuvoje?“ ir „Ar šios priemonės yra efektyvios ar neefektyvios, mažinant nepilnamečių nusikaltimų skaičių Lietuvoje?“.

Net 79 proc. apklaustų pareigūnų labai gerai ir gerai vertino teisės saugos institucijų, 55 proc. – bažnyčios, 45 proc. – akademiinių institucijų (universitetų, institutų), 41 proc. – nevyriausybinių organizacijų bei 47 proc. bendrai švietimo sistemos darbą. Tuo tarpu net 71 proc. respondentų blogai ir

13 pav. Kaip vertinate šių institucijų darbą, siekiant sumažinti nepilnamečių nusikaltimų skaičių Lietuvoje?

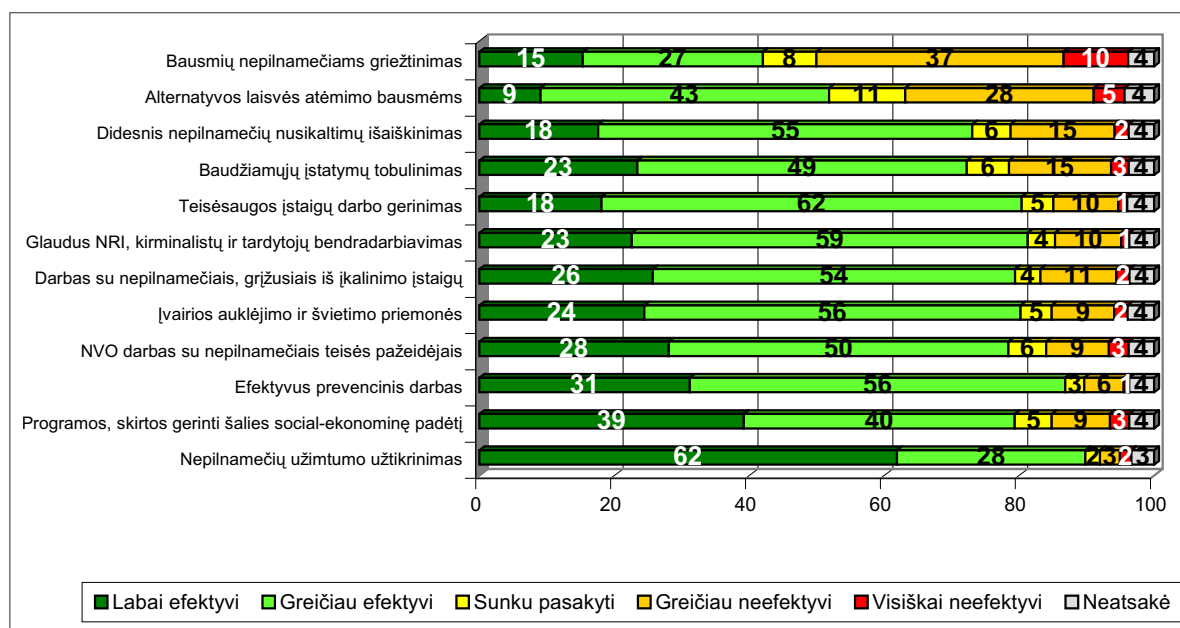
labai blogai vertino Seimo, 66 proc. – Vyriausybės, ministerijų, 52 proc. – Prezidentūros, 49 proc. – žiniasklaidos darbą šioje srityje. Maždaug ketvirtadalis apklaustųjų neturėjo nuomonės vertindami nevyriausybinių organizacijų, akademių institucijų, Prezidentūros bei bažnyčios darbą šioje srityje. Žr. 13 pav.

Atlikus policijos pareigūnų ir visuomenės nuomonės¹¹ palyginamąją analizę, matyti tam tikri nuomonių skirtumai. Panašiai kaip ir pareigūnai, Lietuvos gyventojai neigiamai vertina Vyriausybės, Seimo, o teigiamai – bažnyčios darbą. Tačiau vertinant teisėsaugos institucijų ir žiniasklaidos indėlį, policijos pareigūnų ir Lietuvos gyventojų nuomonės smarkiai skyrėsi: pastarieji teisėsaugos institucijų darbą vertino nepalankiai, o žiniasklaidos – labai teigiamai.

Darytina prielaida, kad policijos pareigūnai, kurių pagrindinis informacijos šaltinis apie nepilnamečių problemas yra asmeninė ir profesinė patirtis, linkę pervertinti savo darbą, siekiant sumažinti nepilnamečių nusikaltimų priežastis, antra vertus visuomenė, kurios pagrindinis informacijos šaltinis yra televizija, labiau linkusi neįvertinti teisėsaugos institucijų atliekamo darbo šioje srityje.

Tyrimo metu respondentai vertino tam tikrų priemonių, mažinančių nepilnamečių nusikaltimų skaičių Lietuvoje, efektyvumą. Policijos pareigūnai daugumą jų laiko efektyviomis. Pavyzdžiui, 93 proc. apklaustųjų labai efektyvia ar efektyvia laiko nepilnamečių užimtumo užtikrinimą, 90 proc. – efektyvų prevencinį darbą, 85 proc. – glaudų nepilnamečių reikalų policijos inspektorių, kriminalistų ir tardytojų bendradarbiavimą, 84 proc. – teisėsaugos įstaigų darbo gerinimą, 83 proc. – įvairias auklėjimo ir švietimo priemones, 82 proc. – programas, skirtas gerinti šalies socialinę ir ekonominę padėtį, 82 proc. – darbą su nepilnamečiais, grįžusiais iš įkalinimo įstaigų, 81 proc. – visuomeninių organizacijų darbą su nepilnamečiais teisės pažeidėjais, 76 proc. – didesnį nepilnamečių nusikaltimų išaiškinamumą, 75 proc. – baudžiamųjų įstatymų tobulinimą ir tik 54 proc. – alternatyvas laisvės atėmimo bausmėms. Tik vienintelę priemonę – bausmių nepilnamečiams griežtinimą šiek tiek daugiau respondentų laiko neefektyvia nei efektyvia. Šios priemonės efektyvumu neabejoja pusė savivaldybių policijos pareigūnų ir daugiau nei pusė nuolatos su nepilnamečiais teisės pažeidėjais dirbančių pareigūnų. Antra ver-

¹¹ Apklausa vyko 2000 m. liepos mėn. Buvo apklaustas 1001 Lietuvos gyventojas 101-oje Lietuvos vietovėje, apklaustųjų amžius – 15–74 metai. Apklausa atliko bendra Lietuvos ir Didžiosios Britanijos rinkos ir viešosios nuomonės tyrimų kompanija „Baltijos tyrimai“. Duomenys iš leidinio: Dobryninas, Aleksandras. 2000. *Nepilnamečių justicija Lietuvos žiniasklaidoje*. Vilnius: Lietuvos žmogaus teisių centras.

14 pav. Priemonių, mažinančių nepilnamečių nusikaltimų skaičių Lietuvoje, efektyvumo vertinimas

tus, dvigubai daugiau tardytojų šią priemonę laiko neefektyvia, nei efektyvia. Žr. 14 pav.

Palyginus policijos pareigūnų ir Lietuvos gyventojų apklausų rezultatus matyti, kad labai panašiai vertinamas ankščiau nurodytų priemonių efektyvumas. Lietuvos gyventojai labiausiai pritaria programoms, skirtoms gerinti šalies socialinę ekonominę padėtį bei įvairioms auklėjimo ir švietimo priemonėms, pusė tiki alternatyvių laisvės atėmimo bausmių efektyvumu. Reikia atkreipti dėmesį į tą faktą, kad Lietuvos gyventojai ir policijos pareigūnai vienodai vertina bausmių nepilnamečiams griežtinimo efektyvumą.

Išvados

Nepilnamečiams, įtrauktiems į rizikos grupės vaikų informacinę apskaitą, labiausiai tiktų *delinkventų*, kaip juos supranta Matza, samprata. Tai paaukliausiai dreifuojantys tarp visuotinai priimtino ir delinkventinio elgesio. Šie vaikai paprastai laikosi teisės normų kartais nuslysdami į delinkvenciją. Dauguma jų delinkventinio elgesio apraiškų yra taip vadinami statuso nusizengimai.

Tiriamoji nepilnamečių grupė nevienalytė: vieni į policijos pareigūnų informacinę apskaitą pateko už netinkamą nepilnamečiams elgesį (alkoholi-

nių gėrimų vartojimą, mokyklos nelankymą, bėgimą ir namų, tam tikrus viešosios tvarkos pažeidimus ir pan.), kiti buvo padarę po keletą nusikaltimų ir kitų teisės pažeidimų. Nepaisant to, kad šie vaikai turi skirtingą delinkventinę patirtį, daugiau nei pusė jų gyveno panašiose sąlygose ir turėjo panašių problemų: gyveno nepilnose šeimose, kuriose santykiai su tėvais nebuvo pakankamai artimi, turėjo problemų mokykloje, bėgo iš pamokų, vartojo alkoholį, rūkė, buvo padarę (paprastai su bendraamžiais) du ir daugiau teisės pažeidimų, linkę smurtauti prieš bendraamžius ir jaunesnius.

Remiantis rizikos grupės vaikų tyrimo rezultatais matyti, kad nepilnamečiai gan gerai vertino policijos darbą ir pareigūnus su kuriais jiems asmeniškai teko bendrauti, ypač nepilnamečių reikalų policijos pareigūnus. Policijos darbas vertinamas pagal tai, kokią patirtį turėjo nepilnamečiai bendraudami su pareigūnais, nors žymių skirtumų tarp skirtingo amžiaus, lyties, išsilavinimo bei įvairiose vietovėse gyvenančių nepilnamečių vertinimų, nebuvo. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad kriminalinė patirtis turi labai didelę įtaką daugeliui rizikos grupės vaikų vertinimų: santykiams su kriminalinės justicijos pareigūnais, tėvais ir mokytojais bei elgesiui su bendraamžiais.

Remiantis policijos pareigūnų tyrimų rezulta-

tus matyti, kad dirbti su nepilnamečiais delinkventais daugumai policijos pareigūnų yra sunkiau nei su suaugusiais, nes dirbant su nepilnamečiais yra papildomų organizacinių, teisinių ir psichologinių problemų. Labiausiai nepilnamečių nusikaltimų tyrimą apsunkina neigiama nusikalstamų grupių narių įtaka, neigiama draugų įtaka ir tėvų ar globėjų abejingumas.

Apibendrinant rizikos grupės vaikų ir policijos pareigūnų tyrimų rezultatus matyti, kad nepilnamečių ir pareigūnų santykiai yra pakankamai geri, prasčiau santykius su pareigūnais vertina „turtin-gesnę“ kriminalinę patirtį turintys nepilnamečiai ir/ar tie rizikos grupės vaikai, kurie patyrė netinkamą pareigūnų elgesį. Atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad nors pareigūnams moterims su nepilnamečiais sunkiau dirbti nei su suaugusiais, rizikos grupės vai-

kai galėdami rinktis su kuo bendrauti, pirmenybę teiktų pareigūnams moterims.

Tyrimo duomenys atitinka daugumą Hirschi ir Matza teiginių. Prasti akademiniai rezultatai mokykloje, mokyklos nelankymas ir prasti santykiai su mokytojais, nepakankamai artimi santykiai su tėvais gali vesti prie delinkvencijos. Nepilnamečiai gėdijasi savo neteisėto elgesio: trečdalis delinkventų slepia nuo aplinkinių apie savo buvimą rizikos grupės vaikų informacinėje apskaitoje, penktadaliui ši aplinkybė trukdo jiems bendrauti su kitais žmonėmis. Darytina prielaida, kad vien tik buvimas rizikos grupės vaikų informacinėje apskaitoje daliai respondentų daro tam tikrą teigiamą poveikį. Tikėtina, kad delinkvento etiketė šiuos nepilnamečius veikia kaip sulaukanti nuo delinkventinio elgesio priemonė ir kad ši grupė vaikų ateityje nustos elgtis delinkventiškai.

LITERATŪRA

Ball, Richard A, Cullen, Francis T. and Lilly Robert J. 1995. *Criminological Theory: Context and Consequences*. London: Sage.

Becker, Howard S. 1963. *Outsiders*. New York: Free Press.

Beirne, Piers and Messerschmidt, James. 1991. *Criminology*. New York: HBJ.

Dobryninas, Aleksandras. 2000. *Nepilnamečių justicija Lietuvos žiniasklaidoje*. Vilnius: Lietuvos žmogaus teisių centras.

Dobryninas, Aleksandras. 2001. *Virtuali nusikaltimų tikrovė*. Vilnius: Eurigmas.

Gavėnaitė, Aušra. 2003. „Delinkvencijos raiška neformalioje jaunimo grupėse“. *Sociologija. Mintis ir veiksmai* (2): 103-118.

Hirschi, Travis. 1969. *Causes of Delinquency*. Berkeley: University of California Press.

Matza, David. 1990. *Delinquency and Drift*. New Brunswick, New Jersey: Transaction Publishers.

Nepilnamečiai padarę sunkius nusikaltimus: psichologiniai ir socialiniai ypatumai. Vilnius: Lietuvos žmogaus teisių centras, 2000.

Sykes, Gresham M. and David Matza. 1957. „Techniques of neutralization: A theory of delinquency“. *American Sociological Review* 22:664-670.

Sutherland, Edwin H. 1937. *The Professional Thief*. Chicago: University of Chicago Press.

Vileikienė, Eglė. 2000. „Kriminalinės justicijos poveikis nepilnamečių teisės pažeidėjų asmenybei“. *Sociologija. Mintis ir veiksmai* (3-4): 82-97.

Шнайдер, Ганс Й. 1994. *Криминология*. Москва: Универс.

SUMMARY

THE RELATIONSHIP BETWEEN DELINQUENTS, THEIR PRIMARY ENVIRONMENT AND POLICE

The article presents sociological research of the at-risk child's and police officers. By this research the relationships between the at-risk child's and those police officers directly working with them is analyzed. In addition the

following are concerned in causes of delinquency and the relationship between delinquents and their parents, peer group and teachers. The collected data interpretation is based on the contemporary criminological theories.

Įteikta 2005 10 20

Pateikta spaudai 2005 10 29

Sociologijos katedra,

Filosofijos fakultetas,

Vilniaus universitetas, Universiteto 9/1, Vilnius.